



van
Swieten
society

Maandag 1 april 2019

TivoliVredenburg - Hertz - 20.00 uur

Voorprogramma 19.15 uur: Elisabeth Smalt over

Robert en Clara Schumann in Nederland

VAN SWIETEN SOCIETY

Clara, de geniale weduwe

Francine van der Heijden, sopraan

Heleen Hulst, viool

Diederik van Dijk, altviool

Bart van Oort, piano (Erard)

Clara Schumann 1819-1896

Romance opus 22 voor viool en piano

II. *Allegretto*

Robert Schumann 1810-1856

Fantasiestücke opus 73 voor cello en piano

I. *Zart und mit Ausdruck*

Joseph Joachim 1831-1907

Romance nr. 1 opus 2 in C groot voor viool en piano

Clara Schumann

Nocturne in F groot uit: 'Soireés Musicales' opus 6 nr. 2

Johannes Brahms 1833-1897

Vioolsonate in a klein F-A-E (1853)

Scherzo

Clara Schumann

Der Mond kommt still gegangen opus 13 nr. 4

Die stille Lotusblume opus 13 nr. 6

Er ist gekommen opus 37 nr. 2

pauze

Robert Schumann

Röselein, Röselein! opus 89/6

Mein schöner Stern opus 101/4

Joseph Joachim

Haidenröslein

Johannes Brahms

Meine Liebe ist grün opus 63 nr. 5

Clara Schumann

Pianotrio in g klein opus 17

I. *Allegro moderato*; II. *Scherzo, tempo di minuetto*

III. *Andante*; IV. *Allegretto*

Clara, de geniale weduwe

Clara Wieck past in het rijtje wonderkinderen met Mozart, Mendelssohn en Liszt: op haar achtste concerteerde ze al in heel Europa en op haar tiende verschenen haar eerste werken in druk. Haar strenge vader Friedrich Wieck was zowel haar als Robert Schumanns leraar. Hun door Friedrich verboden relatie vanaf Clara's 16e (Robert mijmerde nog jaren later over hun eerste kus) katalyseerde hun muzikale leven. Roberts Lieder voor Clara behoren tot zijn mooiste werken en Clara's composities ontstegen onder Roberts invloed het alledaagse. Na Roberts aftakeling en vroegtijdige dood werd Clara de beroemdste pianiste van haar generatie. Ze werd door onder anderen Brahms geëerd en bewonderd om haar pianistiek, haar prachtige composities en haar innerlijke kracht. Haar muzikale salon werd bezocht door de beste musici ter wereld. Omdat we er zelf helaas niet bij konden zijn brengen wij vanavond zo'n soiree tot leven.

Een geniale bezoeker

Op 30 september 1853 klopte de toen 20-jarige Johannes Brahms aan bij het Düsseldorfse huis van zijn grote idool, Robert Schumann, toen 43 jaar oud. Brahms was een vriend en leeftijdsgenoot van de grote violist Joseph Joachim, die sinds enige tijd tot de vriendenkring van Robert en Clara Schumann behoorde. Het was Joachim die Brahms aanspoorde om Schumann te bezoeken. Deze ontmoeting zou een wederzijdse inspiratie zonder weerga tot gevolg hebben. Schumann was onmiddellijk diep onder de indruk van Brahms als componist en pianist en schreef een week later, op 9 oktober, zijn visionaire artikel 'Neue Bahnen', waarin hij een lans brak voor de nieuwe stijl van Brahms. Het bezoek van Brahms viel samen met, en was wellicht mede aanzet tot de laatste creatieve periode uit Schumanns leven, kort voor zijn definitieve mentale instorting. Brahms was voor altijd onder de indruk van Schumanns werken, en niet te vergeten van Schumanns echtgenote Clara, met wie hij tot op de dag van haar dood een intense vriendschap zou blijven onderhouden.

Manische opwinding

In 1853 schreven zowel de beide Schumanns als Brahms verschillende werken die de opwinding en inspiratie van de ontmoeting tot uitdrukking brachten. Clara schreef haar Romances voor viool en piano: 'Er is niets te vergelijken met de bevrediging die het geeft om een stuk te componeren en het daarna te horen.' Clara en Joachim werden goede vrienden - Joachim was haar tot grote steun tijdens de jaren van Roberts ziekte - en maakten regelmatig kamermuziek. Ze speelden deze Romances vaak, onder andere voor de muzikliefhebber en amateurcomponist Koning Georg V van Hannover, die volgens Joachim 'compleet

extatisch' was na het horen van deze stukken. De invloed van Robert Schumann is duidelijk hoorbaar en ook in de opzet van de stukken waarneembaar; wellicht stonden zijn Romancen voor hobo en piano opus 94, of de *Märchenbilder* opus 113 voor altviool en piano model. Ongetwijfeld hebben Clara en Joachim ook samen Joachims eerste Romance uit 1855 voor het eerst tot klinken gebracht.

Robert schreef in 1853 onder andere zijn vioolfantasie en vioolconcert voor Joachim, alsmede de Romancen voor cello en piano (die helaas verloren zijn gegaan). Brahms begon in dit jaar, onder invloed van de succesvolle pianotrio's van Robert en Clara (haar enige pianotrio opus 17) aan zijn eerste pianotrio.

Frei aber Einsam

Samen met Albert Dietrich, leerling en vriend van Schumann, schreven Brahms en Robert in 1853 voor Joachim de Vioolsonate in a klein over het thema F-A-E (de initialen van 'Frei aber Einsam', het motto van Joachim). Schumann schreef het tweede en vierde deel, Dietrich het eerste. Brahms schreef het derde deel, wat nu vaak los wordt uitgevoerd als *Scherzo*. Op 28 oktober, de dag nadat Joachim de première van de vioolfantasie speelde tijdens het eerste concert van het nieuwe seizoen, speelden Joachim en Clara de F-A-E Sonate van blad.

Het *Scherzo* is een vroeg werk, maar laat geen enkele twijfel bestaan over Brahms' genie. Het is ongewoon krachtig van uitdrukking, misschien zelfs 'wild' zoals Brahms zijn jeugdwerken later noemde. Maar een ding is zeker: het *Scherzo* ademt de geestdrift van een van de meest inspirerende ontmoetingen uit de muziekgeschiedenis.

Bart van Oort

Clara's Liederen

Als concertpianiste promootte Clara Schumann de werken van haar man Robert, van vrienden als Johannes Brahms en Felix Mendelssohn, maar ook van Bach, Beethoven en Chopin. In Rotterdam werden tijdens een concert in 1854 liederen van Felix Mendelssohn en Johannes Verhulst, een sonate van Beethoven en pianovariaties van haar man Robert door Clara gespeeld. Ze programmeerde vrijwel nooit haar eigen werken en na Roberts dood gaf zij aan het componeren helemaal de brui. Zo sterk als zij als concertpianiste en kostwinnaar opereerde, zo onzeker was zij over haar eigen composities. Uit Robert Schumanns dagboek blijkt dat hij niet altijd overtuigd was van het compositorische werk van zijn echtgenote. Toch liet hij de drie liederen op gedichten van Friedrich Rückert, die Clara voor zijn verjaardag had gecomponeerd, in 1841 publiceren samen met eigen zettingen; ze verschenen als *Zwölf Lieder aus Rückerts Liebesfrühling* opus 37. Tegenwoordig ontvangen Clara's composities een grote waardering. Haar liederen, waaronder de cycli opus 13 en 23, worden steeds vaker uitgevoerd. Ze zijn ingenieus gecomponeerd, sprankelend, krachtig en expressief en vallen op door de intelligente en vaak virtueuze pianopartij.

Francine van der Heijden

Voorprogramma 19.15 uur: Elisabeth Smalt over Robert en Clara Schumann in Nederland

De Nederlandse altvioliste Elisabeth Smalt, die volgend seizoen een aantal concerten met de Van Swieten Society meespeelt, ontdekte enige tijd geleden originele brieven van Robert en Clara Schumann in de nalatenschap van haar vader. Zo kwam ze erachter dat de Schumanns intensief contact hadden gehad met haar Rotterdamse betovergrootvader Johannes Reinier Smalt, die als secretaris van de Maatschappij ter Bevordering der Toonkunst in 1853 een serie concerten voor het echtpaar organiseerde. De Robert-Schumann-Gesellschaft in Duitsland bevestigde de echtheid van de collectie en publiceerde in het Schumannjaar 2010 een speciale uitgave over de brieven. Ook organiseerde Elisabeth samen met de forte-pianiste Riko Fukuda een aantal concerten met de brieven als thema. In dit voorprogramma doet Elisabeth, omlijst door enkele muzikale intermezzo's, het verhaal van haar vondst uit de doeken, en gaat zij nader in op de inhoud van de brieven, vooral vanuit het perspectief van Clara Schumann die vanavond centraal staat op het concert van de Van Swieten Society.

Clara Schumann: Der Mond kommt still gegangen

*Der Mond kommt still gegangen
Mit seinem gold'nen Schein,
Da schläft in holdem Prangen
Die müde Erde ein.*

*Und auf den Lüften schwanken
Aus manchem treuen Sinn
Viel tausend Liebesgedanken
Über die Schläfer hin.*

*Und drunten im Tale, da funkeln
Die Fenster von Liebchens Haus;
Ich aber blicke im Dunkeln
Still in die Welt hinaus.*

tekst: Emanuel Geibel (1815-1884)

Clara Schumann: Die stille Lotusblume

*Die stille Lotusblume
Steigt aus dem blauen See,
Die Blätter zittern
Der Kelch ist weiß wie Schnee.*

*Da gießt der Mond vom Himmel
All' seinen gold'nen Schein,
Gießt alle seine Strahlen
In ihren Schoß hinein.*

*Im Wasser um die Blume
Kreiset ein weißer Schwan
Er singt so süß, so leise
Und schaut die Blume an.*

*Er singt so süß, so leise
Und will im Singen vergehn.
O Blume, weiße Blume,
Kannst du das Lied verstehen?*

tekst: Emanuel Geibel

Clara Schumann: Er ist gekommen

*Er ist gekommen; In Sturm und Regen,
Ihm schlug bekloffen; Mein Herz entgegen.
Wie konnt' ich ahnen; Daß seine Bahnen
Sich einen sollten meinen Wegen?*

*Er ist gekommen; In Sturm und Regen,
Er hat genommen; Mein Herz verwegen.
Nahm er das meine? Nahm ich das seine?
Die beiden kamen sich entgegen.*

*Er ist gekommen; In Sturm und Regen.
Nun ist entglommen; Des Frühlings Segen.
Der Freund zieht weiter, Ich seh' es heiter,
Denn er bleibt mein auf allen Wegen.*

tekst: Friedrich Rückert (1788 - 1866)

Robert Schumann: Röselein, Röselein

*Röselein, Röselein,
Müssen denn Dornen sein?
Schlief am schatt'gen Bächelein
Einst zu süßem Träumen ein,
Sah in goldner Sonnenschein
Dornenlos ein Röselein,
Pflückt' es auch und küsst' es fein,
'Dornloses Röselein!'*

*Ich erwacht' und schaute drein:
'Hatt' ich's doch! wo mag es sein?'
Rings im weiten Sonnenschein
Standen nur Dornröselein!
Und das Bächlein lachte mein:
'Lass du nur dein Träumen sein!
Merk' dir's fein, merk' dir's fein,
Dornröslein müssen sein!'*

tekst: Friedrich Schöpff (1826 - 1916)

Robert Schumann: Mein schöner Stern

*Mein schöner Stern! ich bitte dich,
O lasse du dein heitres Licht
Nicht trüben durch den Dampf in mir,
Vielmehr den Dampf in mir zu Licht,
Mein schöner Stern, verklären hilf!*

*Mein schöner Stern! ich bitte dich,
Nicht senk' herab zur Erde dich,
Weil du mich noch hier unten siehst,
Heb' auf vielmehr zum Himmel mich,
Mein schöner Stern, wo du schon bist!*

tekst: Friedrich Rückert

Joseph Joachim: Haidenröslein

*Sah ein Knab' ein Röslein steh'n,
Röslein auf der Heiden,
War so jung und noch so schön
Lief er schnell es nah zu seh'n
Sah's mit vielen Freuden
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.*

*Knabe sprach: 'Ich breche dich,
Röslein auf der Heiden.'
Röslein sprach: 'Ich steche dich,
Daß du ewig denkst an mich,
Und ich will's nicht leiden.'
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.*

*Und der wilde Knabe brach's
Röslein auf der Heiden;
Röslein wehrte sich und stach,
Half ihm doch kein Weh und Ach,
Mußt es eben leiden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.*

tekst: J.W. von Goethe (1749 - 1832)

Johannes Brahms: Meine Liebe ist grün !

*Meine Liebe ist grün wie der Fliederbusch,
und mein Lieb ist schön wie die Sonne,
die glänzt wohl herab auf den Fliederbusch
und füllt ihn mit Duft und mit Wonne.*

*Meine Seele hat Schwingen der Nachtigall,
und wiegt sich in blühendem Flieder,
und jauchzet und singet vom Duft berauscht
viel liebestrunkene Lieder.*

tekst: Felix Schumann (1854 - 1879)

Uit de dagboeken van de Van Swieten Society

Bart en zijn Erard

De laatste jaren staat hoogromantisch repertoire steeds vaker bij de VSS op het programma. Dat betekent op pad met de romantische Erard, mijn prachtige instrument uit 1849, Chopins sterfjaar. Voor de Schumanns en Brahms is dit het ideale instrument: gloedvoller en helderder dan de moderne vleugel, krachtiger en virtuozer dan de vroegere, delicate Weense vleugels. Het is een hele operatie om die vleugel op het podium te krijgen, maar dan heb je ook wat. Vanaf nu gaat het Beethovenjaar zo langzamerhand onze muzikale keuzes bepalen. In 2020 zullen we in Europa, Amerika en Azië solo piano, kamermuziek en pianoconcerten van Beethoven spelen. Ook de VSS heeft Beethoven programma's in 2020: u kunt ze al bekijken op de site van Vredenburg. We hopen u ook volgend seizoen weer in Vredenburg te zien.

Francine bezingt de liefde

Natuurlijk zijn maart en april de maanden van de passieconcerten. Hoe fijn is het om een kleine week lang de zwarte jurk te verwisselen voor een rode of blauwe (ben er nog niet helemaal uit...) en uit volle borst de liefde tussen vrouw en man te bezingen. Begin maart doken Bart en ik al drie dagen onder in het romantische lied-repertoire. We verzorgden samen een workshop voor zangers en fortepianisten van het Koninklijk conservatorium. Mooi om te zien dat jonge mannen en vrouwen in gelijk aantal en in gelijkwaardigheid samen werkten onder leiding van mij en Bart. Ook liederen van zowel Clara als Robert Schumann kwamen aan de orde. Het heeft een jaar of honderdvijftig geduurd, maar we komen er wel.

Diederik en de Italiaanse Barok

Maart en april zorgen traditiegetrouw weer voor een fijne muzikale drukte. De agenda staat tot aan Pasen vol met repetities en concerten. Meerdere cello's en verschillende strijkstokken moeten worden bestudeerd, en menig op een treinstation gekochte maaltijdsalade zal tussen podiumrepetitie en concert in worden genuttigd. Behalve de romantische stukken van Clara en Robert Schumann voor het Van Swieten programma staat op mijn lessenaar een veelvoud aan Italiaanse Barok, uit te voeren in verschillende programma's met Combattimento. Ik mag soleren in het dubbelcelloconcert van Vivaldi en in een dit seizoen vaker terugkerend celloconcertje van dall'Abaco. Verder ook het wonderschone *Stabat Mater* van Boccherini met een af en toe enigszins precair hoge cellopartij. Dit jaar eens geen Matthäus maar wel speel ik de Johannes Passion van Bach. Alles bij elkaar een hele verzameling schitterende noten uit de 18e en 19e eeuw.

Heleens marathon

Met Pasen traditiegetrouw geen passies voor mij maar een kamermuziekfestival dat we in ons dorp Schellingwoude organiseren. Het is een ratjetoe aan stijlen en musici en een dwarsdoorsnede van wat er in een jaar voorbij is gekomen. Daarnaast voorbereidingen voor nieuwe projecten met mijn

andere ensemble Nieuw Amsterdams Peil, de leukste fase is om ideeën te bedenken met elkaar. Met regisseur Jeroen De Man zijn we flink aan het sparren over een voorstelling over de Wittgensteins. Verder speel ik veel altviool; met LUDWIG RAKE's *Progress* van Stravinsky, een van mijn lievelingsstukken, met tournees naar België, Duitsland, Amerika en Engeland. Maar de grootste uitdaging is 7 april als ik met het Ives Kwartet het vijf uur durende strijkkwartet van Morton Feldman ga spelen. Fijn om daar weer met Job te spelen. Niet lang daarna keer ik terug naar Schumann in een project met het Orkest van de Achttiende Eeuw. Uiteindelijk gaat er toch niets boven darmsnaren.

Wilt u Vriend, Baron of Kapellmeister worden van de Van Swieten Society en een vriendenmiddag van de Van Swieten Society bijwonen? Voor € 35 per jaar bent u al vriend. Ga naar www.vanswietensociety.nl/vriendenkring-van-swieten-society/ of vraag ernaar bij de musici.

Van Swieten Society in seizoen 19-20



Goede tradities zet je voort: ook komend seizoen verwelkomt TivoliVredenburg de Van Swieten Society met een serie van vier concerten.

14 oktober: Wenen 1791, het jaar van de Zauberflöte

9 december: Ludwigs serenade

17 februari 2020: Beethovens Valentijn

20 april 2020: Muziek voor de koning

Kijk op de website van TivoliVredenburg voor alle details, of neem een knisperende seizoensbrochure mee naar huis.